

MICHAŁ WÓJCIK

Urząd Marszałkowski Województwa
Świętokrzyskiego w Kielcach

Fundusz sołecki w świetle nowych regulacji prawnych

Village Fund in the Light of New Regulations

Streszczenie. Artykuł analizuje uwarunkowania prawne szczególnej formy budżetu partycypacyjnego jaką jest fundusz sołecki. Jego pięcioletni okres funkcjonowania dał podstawy do pozytywnej oceny tego przedsięwzięcia i dokonania określonych zmian ustawodawczych w tym zakresie. Uczyniono to w nowej ustawie o funduszu sołeckim z dnia 21 lutego 2014 r., która reguluje zasady tworzenia funduszu oraz zwrotu części wydatków. Praca ta bada zarówno stare, jak i nowe przepisy ustawy oraz dokonuje egzegezy regulacji obowiązujących od bieżącego roku.

Słowa kluczowe: budżet partycypacyjny; fundusz sołecki.

Abstract. The article analyses legal conditionality particular form of participatory budgeting which is village fund. His five-year term of office gave rise to a positive evaluation of the project and to make specific legislative changes in this area. This was done in the new law of the village fund of 21 February 2014, which

regulates the formation of the fund and reimbursement of expenses. This work research to both the old and the new provisions of the act and the exegesis of the regulations of the year.

Keywords: participatory budget; village fund.

1. Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie uwarunkowań prawnych dotyczących funduszu sołeckiego jako szczególnej formy budżetu partycypacyjnego. Kontekstem pracy jest nowa ustawa o funduszu sołeckim z dnia 21 lutego 2014 roku¹. W pracy tej zostały przedstawione ogólne zagadnienia partycypacji budżetowej oraz podstawy ustrojowe sołectwa. Następnie obszarem zainteresowań została objęta nowa ustawa o funduszu sołeckim, włącznie z uwzględnieniem zmian dokonanych po pięciu latach funkcjonowania poprzedniego aktu prawnego. Na koniec zostały podsumowane i ocenione zmiany w funduszu dokonane na podstawie nowej ustawy.

2. Geneza, istota i cele budżetu partycypacyjnego

Budżet partycypacyjny jest stosunkowo nowym rozwiązaniem, gdyż pierwsze tego typu przedsięwzięcie zostało zrealizowane na początku lat 90. ubiegłego stulecia w Brazylii. Obecnie szacuje się, iż inicjatywa ta realizowana jest w blisko 800 miastach na całym świecie². W Polsce jako pierwszy budżet obywatelski wprowadziły władze Sopotu w 2011 r.³

Budżet partycypacyjny jest to specyficzna forma decydowania obywateli o sprawach bezpośrednio z nimi związanymi. Trafnym wydaje się podejście Ewy Nowackiej, która uważa, że partycypacja społeczności na

¹ Dz.U. 2014, poz. 301.

² W. Kęłowski, *Budżet partycypacyjny – krótka instrukcja obsługi*, Warszawa 2013, s. 11.

³ D. Krzysztofowicz, *Mieszkańcy chcą sami decydować o wydatkach*, „Wspólnota”, Nr 13/1123, 22 czerwca 2013, s. 24.

poziomie lokalnym nie może ograniczać się wyłącznie do wybierania organów gminy czy powiatu⁴. Oznacza to, iż wszelkie inne rodzaje aktywności mieszkańców na poziomie lokalnym są wskazane, a nawet konieczne do wzmocnienia lokalnej demokracji. Należy zwrócić uwagę również na konstytucyjną zasadę subsydiarności⁵, która stanowi o podejmowaniu decyzji dotyczących spraw publicznych możliwie najbliżej ich realizacji⁶.

Budżet obywatelski wydaje się idealnie spełniać te oczekiwania, gdyż predestynuje mieszkańców danego miasta do współdecydowania o wydatkowaniu określonej części środków publicznych zawartych w budżecie miasta⁷.

3. Fundusz sołecki jako szczególna forma budżetu partycypacyjnego

Szczególną formą partycypacji budżetowej jest funkcjonujący od niedawna fundusz sołecki. Rozwiązane to zostało wprowadzone na mocy ustawy z 2009 r.⁸ ustalającej zasady jego wyodrębniania oraz realizacji. Tym samym fundusz sołecki stał się jednym z najważniejszych mechanizmów partycypacyjnych w Polsce. Świadczy o tym nie tylko regulacja ustawowa, ale również przewidziane znacznie większe zaangażowanie mieszkańców w procedurę decyzyjną⁹. Analiza przepisów funduszu sołeckiego wymaga znajomości i zrozumienia specyfiki działania samego sołectwa. Należy zdecydowanie podkreślić, iż sołectwo nie jest jednostką samorządu terytorialnego. Ustawa o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego

⁴ E. Nowacka, *Samorząd terytorialny jako forma decentralizacji administracji publicznej*, Warszawa 2010, s. 54.

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁶ E. Kornberger-Sokołowska, *Finanse jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2012, s. 13.

⁷ W. Kęblowski, *Budżet partycypacyjny...*, s. 8.

⁸ Ustawa z dnia 20 lutego 2009 r. o funduszu sołecim (Dz.U. Nr 52, poz. 420 ze zm.).

⁹ P. Sobiesiak-Penszko, *Partycypacja publiczna w sołectwach, czyli o mechanizmie funduszy sołeckich – studia przypadku*, [w:] P. Sobiesiak-Penszko (red.), *Prawo, a partycypacja publiczna*, Warszawa 2012, s. 109.

podziału terytorialnego państwa¹⁰ jasno dzieli kraj na województwa, powiaty i gminy, zaś Konstytucja Rzeczypospolitej uznaje gminę za „podstawową jednostkę samorządu terytorialnego”¹¹. Status sołectwa zaś jest uregulowany w art. 5 ustawy o samorządzie gminnym¹², z którego można się dowiedzieć, że sołectwa, dzielnice i osiedla są jednostkami pomocniczymi gminy. Z analizy art. 5 ust. 1 omawianej ustawy wynika, iż tworzenie jednostek pomocniczych jest uprawnieniem gminy, ale nie obowiązkiem. Sołectwa jako jednostki o charakterze subsydiarnym powoływane są do realizacji jej zadań. Dzięki temu mamy do czynienia z jeszcze większą decentralizacją oraz pełniejszym urzeczywistnieniem ustawowych celów gminy, spełniając tym samym zasadę pomocniczości¹³. Kolejną cechą świadczącą o braku samodzielności sołectwa jest fakt nienadania mu osobowości prawnej i podmiotowości cywilnoprawnej, a także to, że wszelkie działania odbywają się w ramach osobowości prawnej gminy¹⁴. Dalsze regulacje znaleźć można w artykułach 35 i 36 ustawy o samorządzie gminnym. Art. 35 ust. 1 wskazuje radę gminy jako właściwą do określenia warstwy organizacyjnej i referencyjnej jednostki pomocniczej w drodze nadania jej statutu. Widać więc, iż to statut staje się podstawą funkcjonowania sołectwa i warunkuje jego atrybuty. Kwestie ustrojowe są zawarte w art. 36 ustawy o samorządzie gminnym, w którym możemy przeczytać, że rolę organu uchwałodawczego w sołectwie pełni zebranie wiejskie. Zgodnie z podejściem P. Ruczkowskiego, należy przyjąć, iż aby móc uczestniczyć i korzystać z pełnych uprawnień w zebraniu wiejskim, nie jest konieczne zameldowanie na pobyt stały, a jedynie zamieszkiwanie na terytorium sołectwa¹⁵. Z kolei jako organ wykonawczy ustanowiono sołtysa wspomagane go przez radę sołecką.

¹⁰ Dz.U. z 1998 Nr 96, poz. 603.

¹¹ Art. 164 Konstytucji RP.

¹² Tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 594.

¹³ M. Augustyniak, *Jednostki pomocnicze gmin*, Warszawa 2010, s. 191.

¹⁴ P. Ruczkowski, *Status prawny jednostek pomocniczych gminy – na przykładzie jednostek pomocniczych utworzonych na obszarze województwa świętokrzyskiego*, Kielce 2009, s. 28.

¹⁵ Tamże, s. 49.

4. Nowe regulacje prawne funduszu sołeckiego

Fundusz sołecki działa w oparciu o ustawę o funduszu sołeckim z dnia 21 lutego 2014 r., jest to już drugi akt prawny regulujący to zagadnienie. Wcześniejsza ustawa¹⁶ działała od 2009 r. i zapoczątkowała funkcjonowanie tej instytucji w Polsce.

Art. 1 obowiązującej ustawy mówi, do jakiego celu została ona powołana, i wskazuje, iż reguluje ona zasady tworzenia funduszu oraz zwrotu części wydatków. W dalszej kolejności można dowiedzieć się, że to rada gminy jest organem uprawnionym do wyodrębniania funduszu sołeckiego w budżecie gminy. Dzieje się to za pomocą uchwały podjętej najpóźniej do 31 marca roku poprzedzającego rok budżetowy. Co ważne, data ta stanowi termin zawity, gdyż art. 2 ust. 2 wskazuje wyraźnie, iż uchwała podjęta z przekroczeniem tego terminu jest nieważna. Ciekawym rozwiązaniem w nowej ustawie wydaje się brak konieczności corocznego podejmowania takowej uchwały w przypadku zgody o wyodrębnieniu, bowiem art. 2 ust. 3 określa, że „uchwała o wyrażeniu zgody na wyodrębnienie funduszu ma zastosowanie do kolejnych lat budżetowych następujących po roku, w którym została przyjęta”. Jest to swoiste *novum*, gdyż ustawa z roku 2009 nie przewidywała takiej możliwości. Należy jednak zauważyć, że nie dotyczy to sytuacji, w której rada nie decyduje się na takie rozwiązanie. Wówczas jest zobowiązana podejmować corocznie taką uchwałę, z zachowaniem wyznaczonych ustawowo terminów.

Jeśli zaś chodzi o zakres przedmiotowy ustawy, to jednoznacznie reguluje ona, na jakie cele mają zostać przeznaczone środki z funduszu. I tak w art. 2 ust 6 ustalono, że muszą być one wydane na przedsięwzięcia, które:

1. są zadaniami własnymi gminy,
2. służą poprawie warunków życia mieszkańców,
3. są zgodne ze strategią rozwoju gminy.

Z powyższej zapisu można wysnuć wniosek, iż powinny zaistnieć wszystkie trzy przesłanki jednocześnie. Na uwagę zasługuje również ust. 7,

¹⁶ Tzn. ustawa o funduszu sołeckim z dnia 20 lutego 2009 r.

pozwalający wykorzystać środki z funduszu na jeszcze jeden cel, jakim są działania zmierzające do usunięcia skutków klęsk żywiołowych.

W gminach, w których rada zdecydowała się na wyodrębnienie funduszu sołeckiego, kolejnym krokiem staje się ustalenie wysokości kwot asygnowanych poszczególnym sołectwom. Ich wysokość oblicza się przy pomocy wzoru określonego w art. 3 omawianej ustawy. A wygląda on następująco:

$$F = \left(2 + \frac{L_m}{100} \right) \times K_b$$

gdzie:

- F – wysokość środków przeznaczonych na dane sołectwo,
- L_m – liczbę mieszkańców sołectwa według stanu na dzień 30 czerwca roku poprzedzającego rok budżetowy,
- K_b – kwota bazowa (iloraz wykonanych dochodów bieżących danej gminy oraz liczby mieszkańców zamieszkałych na obszarze danej gminy).

Jak widać, sama formuła obliczania środków funduszu jest zależnością tak naprawdę trzech czynników. Istotną kwestią jest kwota bazowa uzależniona od dochodów bieżących gminy i liczby jej mieszkańców. Jest to więc pewna stała dla wszystkich sołectw w danej gminie. Najistotniejszą zatem dla danego sołectwa wydaje się liczba jego mieszkańców. Przy okazji analizy owego algorytmu trzeba zaznaczyć, iż ustawodawca wprowadził pewne ograniczenia, ustalając, że środki przeznaczone na dane sołectwo nie mogą przekroczyć dziesięciokrotności kwoty bazowej. Rozpatrując dalsze przepisy nowej ustawy, można jednak dostrzec pewne możliwości korekty omawianego algorytmu, bowiem art. 4 wyposaża radę gminy w możliwość zwiększenia środków funduszu powyżej kwoty ustalonej wzorem. Jednakże warunkuje to podjęciem określonej uchwały, zawierającej zasady tego zwiększenia, do 30 czerwca roku poprzedzającego rok budżetowy. Ustawodawca zatem uznał, iż gminy powinny mieć możliwość zwiększania środków na fundusz sołecki. Jest to ciekawe po-

dejście, gdyż daje możliwość korygowania przez radę gminy być może w niektórych sytuacjach nieobiektywnego kryterium, określonego przy pomocy wskazanego wzoru. Jednocześnie w ust 4 tego samego artykułu przyjęto, że „Zwiększona wysokość środków funduszu nie jest wliczana do wydatków wykonanych w ramach funduszu, od których przysługuje częściowy zwrot na podstawie art. 3 ust. 7”. Zapis ten może stanowić swoiste zabezpieczenie przed potencjalnym nadużywaniem uprawnienia rad w tym zakresie.

Kolejnym krokiem w procedowaniu funduszu sołeckiego jest obowiązek nałożony na wójta (burmistrza, prezydenta) i polegający na przekazaniu sołtysom informacji o wysokości środków przypadających na ich sołectwo w terminie do 31 lipca roku poprzedzającego rok budżetowy. Co istotne, nowa ustawa wprowadziła kolejny obowiązek dla organu wykonawczego gminy w postaci konieczności informowania nie tylko sołtysów, ale również wojewody o wysokości środków przypadających na dany rok. Informacja ta przesyłana jest w terminie do 31 lipca wraz z wysokością kwoty bazowej, w celu przekazania zbiorczej informacji przez wojewodę ministrowi właściwemu do spraw administracji publicznej. Sprawa ta jest bardzo istotna z punktu widzenia realizacji funduszu, gdyż zgodnie z art. 3 ust. 5 jeśli taka informacja nie zostanie podana do wiadomości właściwego ministra, to wówczas gmina traci prawo do „(...) zwrotu wydatków wykonanych w ramach funduszu sołeckiego w danym roku budżetowym”. Będąc przy problemie zwrotu środków z budżetu państwa, należy przywołać art. 7 obowiązującej ustawy o funduszu sołeckim, z którego wynika, iż ów zwrot dokonywany jest w postaci dotacji celowej i dotyczy wydatków dokonanych w ramach funduszu w roku poprzedzającym rok budżetowy. Z kolei wysokość tychże zwrotów reguluje art. 8. Konfrontując ustawę z roku 2009 z nowymi regulacjami wprowadzonymi ustawą z 2014 roku, zauważamy, że zwroty środków z budżetu państwa uległy co prawda niewielkiemu, ale jednak zwiększeniu. Obrazuje to poniższa tabela:

Tabela 1. Wysokość zwrotów na wydatki wykonane w ramach funduszu sołeckiego określonych w ustawie z 2009 i 2014 – analiza porównawcza.

Dla gmin, w których kwota bazowa:	Wysokość zwrotu wg ustawy z roku:	
	2009	2014
jest mniejsza od średniej kwoty bazowej w kraju	30%	40%
wynosi od 100% do 120% średniej kwoty bazowej w kraju	20%	30%
jest większa od 120% i nie większa niż 200% średniej kwoty bazowej w kraju*	10%	20%

* wyznaczenie górnej granicy 200% średniego K_{bk} zawarto tylko w ustawie z roku 2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o funduszu sołeckim z dnia 21 lutego 2014 r. oraz ustawy o funduszu sołeckim z dnia 20 lutego 2009 r.

Rozpatrując powyższe zestawienie, można dostrzec, iż faktycznie zmiany nie są zbyt duże. Zaobserwowano w nowej ustawie procentowy wzrost zwrotów z budżetu państwa o zaledwie 10% w każdej grupie. Dla samorządów jest to zapewne dodatkowa motywacja, ale ciężko stwierdzić, czy zachęci to gminy, które jeszcze nie wyodrębniły funduszu sołeckiego, do takowych działań.

Przechodząc do analizy przepisów dotyczących kwestii związanych z rolą sołectwa w realizacji funduszu, należy skupić uwagę na art. 5 obowiązującej ustawy o funduszu sołeckim, który kompleksowo reguluje te zagadnienia. Przepis ten uzależnia przyznanie środków w danym roku od złożenia określonego wniosku przez sołtysa do 30 września roku poprzedzającego rok budżetowy. Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że ten wniosek jest uchwalany przez zebranie wiejskie. Inicjatywa w tym zakresie nie tylko należy do sołtysa, ale również mogą wykazać się nią: rada sołecka lub piętnastu pełnoletnich mieszkańców sołectwa. Wniosek winien zawierać takie elementy jak: określenie przedsięwzięć przewidzianych do realizacji na obszarze sołectwa, ich koszty i uzasadnienie. Zachowanie tych elementów, a także spełnienie warunków formalnych oraz dotrzymanie terminów, jest konieczne, pod rygorem odrzucenia wniosku przez wójta

w terminie 7 dni od jego otrzymania. Ustawa zobowiązuje wójta do poinformowania sołtysa o fakcie odrzucenia wniosku, a sołtys może w ciągu 7 dni podtrzymać wniosek i skierować go do rady gminy. Zebranie wiejskie posiada kompetencje również w uchwaleniu nowego wniosku, w przypadku jeśli odrzucenie wcześniejszego było związane z realizacją art. 5 ust. 2 i 3. Wówczas procedura ulega pewnej modyfikacji. Po pierwsze, przekazanie podtrzymanego wniosku leży w gestii sołtysa. Po drugie, wniosek zostaje skierowany do rady gminy za pośrednictwem wójta. Niezmienny pozostaje termin, który w tym wypadku również wynosi 7 dni, licząc od momentu otrzymania informacji ws. odrzucenia poprzedniego wniosku. Natomiast rada ma 30 dni na rozpatrzenie wniosku i jej rozstrzygnięcie jest wiążące dla wójta. Analizując ustawę z 2009 r., dostrzegamy, iż ówczesne przepisy nie dawały możliwości ponownego uchwalenia wniosku przez zebranie wiejskie w sytuacji odrzucenia go przez wójta z powodów zawartych w art. 6 ust. 2 i 3, czyli *de facto* z przyczyn formalnych. Jak widać, ustawodawca przewidział różne problemy, z jakimi mogą spotkać się samorządy, i spróbował jeszcze bardziej dookreślić możliwości działania po stronie zarówno sołectwa, jak i gminy. Oczywistym wydaje się, że to w interesie sołectwa leży spełnienie wszystkich wymagań związanych z zakresem przedmiotowym ustawy oraz wymaganiami formalnymi i dotrzymaniem terminów ustawowych.

Nowa ustawa z 2014 r. wprowadziła również pewne zmiany bezpośrednio związane z realizacją przedsięwzięć w ramach funduszu sołeckiego. Wcześniejsze regulacje bowiem nie dawały możliwości wypełniania zaplanowanych zadań w ramach współpracy. Z kolei obecne przepisy, zawarte w art. 6, dają takie uprawnienia przy założeniu, że każde z sołectw chcących razem wykonywać przedsięwzięcia uchwali osobny wniosek. Można ocenić, iż tego typu rozwiązanie ułatwi realizację inwestycji, z których korzystają mieszkańcy więcej niż jednego sołectwa. Także całkiem nowym rozwiązaniem na gruncie ustawy z 2014 r. stał się zapis w art. 7, który wskazuje, że do 31 października sołectwo ma prawo złożyć wniosek o zmianę przedsięwzięć i ich zakresu w ramach funduszu. Na koniec dodać należy, iż podobnie jak wcześniej środki, które nie zostały

wykorzystane w danym roku budżetowym, podlegają wygaszeniu z upływem roku – stanowi tak art. 3 ust. 6.

5. Podsumowanie

Nowa ustawa o funduszu sołeckim wprowadziła szereg zmian w funkcjonowaniu tego mechanizmu. Do najważniejszych zalicza się brak konieczności corocznego wyodrębniania funduszu sołeckiego przez rady gmin, co w praktyce oznacza, że raz podjęta uchwała o wyodrębnieniu ma zastosowanie do lat następnych. Jednocześnie zaznaczono, iż w przypadku braku zgody na to przedsięwzięcie uchwała musi być podejmowana każdorazowo. Jest to zapewne duże ułatwienie dla gmin chcących stale realizować fundusz sołecki. Istotną korektą staje się również zmiana procentowa zwrotów części wydatków funduszu. Prawodawca w celu zachęcenia samorządów do skorzystania z wprowadzonego mechanizmu podniósł to dofinansowanie z 10%, 20% i 30% do odpowiednio 20%, 30% i 40%. Być może nie są to zbyt wysokie sumy, jednak w dobie dużych oszczędności, zwłaszcza wśród samorządów, każda złotówka dotacji wydaje się bardzo ważna. Należy skupić się jeszcze na kwestii nowego uprawnienia rady gminy w zakresie ustalania wysokości środków na poszczególne sołectwa. Oczywiście podobnie jak w ustawie z 2009 r. został zastosowany algorytm do obliczania tych wysokości, jednakże wprowadzono możliwość zwiększania tych środków ponad wartość wyliczoną wzorem. Uprawnienie rady gminy tym zakresie wydaje się być swoistym mechanizmem korygującym w sytuacjach, w których zdaniem rady sołectwa z różnych względów zasługują na większe środki. Ta autonomia organów uchwałodawczych gmin jest hamowana z kolei zapisem, że wszystko, co będzie przyznane ponad kwotę wynikającą z algorytmu, nie będzie brane pod uwagę w późniejszych zwrotach wydatków (art. 4 ust. 4 ustawy o funduszu sołeckim).

Nowa ustawa wyszła również naprzeciw najbardziej zainteresowanemu, czyli sołectwom. Zmieniono bowiem nieco procedurę ubiegania się o środki. Przede wszystkim wprowadzono możliwość ponownego uchwalenia wniosku przez zebranie wiejskie w przypadku odrzucenia go przez

wójta. Do tej pory sołtys miał możliwość jedynie podtrzymania wniosku i skierowania go do rady gminy.

Kolejną nowością stało się przyznanie sołectwom uprawnień do dokonania zmiany przedsięwzięć lub ich zakresu. Jest to zapewne bardziej elastyczne rozwiązanie, gdyż daje pewną szansę na korektę w przypadku zmian priorytetów sołectwa. Należy jednak zaznaczyć, że ustawodawca zabezpieczył się w postaci ustalenia, iż zmiany nie mogą skutkować zwiększeniem przyznanych środków dla sołectwa.

Inną ze zmian dokonanych ustawą z 2014 r. jest przyznanie sołectwom możliwości realizacji zadań wspólnie. W praktyce sołectwa w dalszym ciągu osobno muszą składać wnioski, jednak sytuacja ta z pewnością spowoduje realizację przedsięwzięć, które dotychczas nie mogły być wykonane ze względu na graniczne położenie lub wspólne użytkowanie przez mieszkańców kilku sołectw i brak jednoznacznego rozstrzygnięcia, które sołectwo powinno zająć się tymi sprawami.

Zasadność i trafność omówionych zmian w funduszu sołeckim będzie można ocenić dopiero po jakimś czasie funkcjonowania. To czas pokaże, czy mechanizmy te prowadzą do większego i efektywniejszego zastosowania prawdopodobnie największej w budżetowych strukturach państw europejskich partycypacji budżetowej, jaką jest fundusz sołecki.

Bibliografia:

- Augustyniak M., *Jednostki pomocnicze gmin*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Kęłowski W., *Budżet partycypacyjny – krótka instrukcja obsługi*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2013, http://www.institutobywatelski.pl/wp-content/uploads/2013/03/budzet_partycypacyjny.pdf (dostęp: 29.05.2014 r.).
- Kornberger-Sokołowska E., *Finanse jednostek samorządu terytorialnego*, LexisNexis, Warszawa 2012.
- Krzysztofowicz D., *Mieszkańcy chcą sami decydować o wydatkach*, „Wspólnota” nr 13/1123, 22 czerwca 2013 r.
- Nowacka E., *Samorząd terytorialny jako forma decentralizacji administracji publicznej*, LexisNexis, Warszawa 2010.
- Ruczkowski P., *Status prawny jednostek pomocniczych gminy – na przykładzie jednostek pomocniczych utworzonych na obszarze województwa świętokrzyskiego*

Michał Wójcik

skiego, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Prawa im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Kielce 2009.

Sobiesiak-Penszko P., *Partycypacja publiczna w sołectwach, czyli o mechanizmie funduszy sołeckich – studia przypadku*, [w:] P. Sobiesiak-Penszko (red.), *Prawo a partycypacja publiczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012, <http://www.isp.org.pl/uploads/pdf/2116917468.pdf> (dostęp: 29.05.2014 r.).